

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗΣ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ

Το σπίτι στεγάζει τα όνειρα των ανθρώπων και τους αφήνει να το σημαδέψουν με την παρουσία τους. Τους προσφέρει ασφάλεια και προστασία, κρύβει τις μικρές και μεγάλες χαρές τους, ποτίζεται από τα δάκρυά τους και καπνίζεται από τη φωτιά που καίει στην 'οικογενειακή εστία'. Με πέτρα χτίζεται η αγάπη του ανθρώπου για το σπίτι του, το μέρος στο οποίο κλείνοντας την πόρτα, κλείνει και όλον τον κόσμο πίσω του. Αλήθεια, πόσο τρομερό πράγμα είναι να εγκαταλείπεις το σπίτι σου; Πόσος πόνος, φόβος ή απελπισία χρειάζεται για να αναγκαστείς να το παρατήσεις; Ετούτα και άλλα πολλά ερωτήματα έρχονται εάν βρεθεί κανείς απέναντι σε ένα ερημωμένο σπίτι, έναν οικισμό φάντασμα που αντιστέκεται στο χρόνο και μιλάει με το δικό του τρόπο για τα περασμένα μεγαλεία.

Περπατώντας ανάμεσα στα γκρεμισμένα σπίτια νοιώθει κανείς οι τόποι να στοιχειώνονται από φαντάσματα. Ακούει τις φωνές των ανθρώπων που έζησαν εκεί, το κλάμα των μωρών που γεννήθηκαν, το νανούρισμα της μάνας, το τραγούδι του ερωτευμένου. Οι άνθρωποι των ορεινών οικισμών πάλεψαν σε όλη τους τη ζωή με τις δυστροπίες της φύσης και κατάφεραν να εξημερώσουν μέρη άγρια και δυσπρόσιτα. Με μόχθο, ευρηματικότητα και υπομονή κατάφεραν πολλά βασισμένοι σε λίγα. Όταν αυτοί οι άνθρωποι πήραν την απόφαση αν φύγουν από τη γη των παππούδων τους είχε πια ωριμάσει μέσα τους η ελπίδα πως αλλού θα ζήσουν πιο ανθρώπινα, αυτοί και τα παιδιά τους. Κατέβηκαν λοιπόν στις πόλεις για να μπορούν να δουλέψουν, τα παιδιά να μορφωθούν, να ξεφύγουν από την αγωνία της καθημερινής επιβίωσης.

Η ζωή στο χωριό μπορεί να είναι όμορφη, χαλαρή και ονειρεμένη για πολλούς, αλλά είναι ουτοπικό να απαιτούμε από έναν σύγχρονο οικογενειάρχη να απαρνηθεί τις παροχές υπηρεσιών της πόλης και να ταλαιπωρηθεί με τη θέλησή του για τα αυτονόητα, όπως η υγεία ή η μόρφωση των παιδιών του.

Η έρευνα στην Ελλάδα για ερημωμένους-εγκαταλελειμμένους οικισμούς θα μας φέρει αντιμέτωπους με την ιστορία της πατρίδας μας, με σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές, με φυσικά φαινόμενα, με την πορεία του Έλληνα στο χρόνο. Ακριβής ή πλήρης καταγραφή των οικισμών που εγκαταλείφθηκαν σε κάθε χρονική στιγμή με ταυτόχρονη αναφορά στα αίτια εγκατάλειψης δεν υπάρχει. Ένας μικρός απολογισμός των χωριών που ερημώθηκαν από τον 11ο έως τα μέσα του 19ου αιώνα στα σημερινά σύνορα της Ελλάδας αναφέρει τον αριθμό 2.049. Από την απογραφή του 1929 έως εκείνη του 1991 ο αριθμός των οικισμών που εγκαταλείφθηκαν φτάνει τους 2713, χωρίς αυτό το νούμερο να είναι τελικό ή απόλυτο. Το νούμερο που αντιστοιχεί στον 20 αιώνα φαίνεται σαφώς μεγαλύτερο, διότι η καταγραφή είναι πολύ πιο συστηματική. Ερημωμένους θεωρούμε τους οικισμούς που δεν έχουν ούτε έναν κάτοικο όλες τις εποχές του χρόνου.

Οι **αιτίες εγκατάλειψης** ενός οικισμού είναι δεκάδες και η σημαντικότερη από αυτές τα μεγάλα ιστορικά και κοινωνικά γεγονότα. Στον 20ο αιώνα εκατοντάδες χωριά ερημώθηκαν εξαιτίας των Βαλκανικών πολέμων και ακόμα περισσότερο λόγω του ελληνικού εμφύλιου πολέμου. Πολλοί οικισμοί στοίχειωσαν στα ορεινά γιατί **καλλιέργεια της γης ήταν ασύμφορη**, ενώ ο ρυθμός εξαφάνισης των κατοίκων αυξανόταν λόγω της εσωτερικής μετανάστευσης, αλλά και της μετανάστευσης στο εξωτερικό. Από τις σύγχρονες αιτίες εγκατάλειψης των χωριών η πλέον συνήθης είναι οι **κατολισθήσεις** και η μεταφορά του οικισμού σε σημείο ασφαλές, αλλά και πιο κοντά στο βασικό οδικό δίκτυο.

Ανάμεσα στις αιτίες της εγκατάλειψης των ορεινών οικισμών μπορούμε να αναφέρουμε και την **έλλειψη εθνικής αναπτυξιακής πολιτικής** για τη χρήση γης, την **ανεργία**, την **αλλαγή του τρόπου ζωής**. Στις ορεινές περιοχές οι δρόμοι άργησαν να γίνουν ή δεν έχουν γίνει ούτε και τώρα. Το τραγελαφικό είναι ότι σε ορισμένες περιπτώσεις έγιναν αμέσως μετά την ερήμωση των οικισμών ή όταν η απελπισία είχε φτάσει στο αποκορύφωμά της, έτσι που ο δρόμος αντί να συγκρατήσει τον πληθυσμό διευκόλυνε τη φυγή του. Ολόκληρες οικογένειες συγκεντρώνουν ό,τι έχουν και εγκαταλείπουν τους τόπους που γεννήθηκαν. Πολλοί φεύγουν στο εξωτερικό (κυρίως Γερμανία), άλλοι μαζεύονται στις πόλεις ή στα κοντινότερα κεφαλοχώρια. Άλλοι πάλι ζητούν δουλειά στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη . Από τη μια άκρη της ως την άλλη **η ορεινή Ελλάδα ερημώνει**. Οι τελευταίοι άνθρωποι που είχαν απομείνει φεύγουν κι αυτοί προς τα αστικά κέντρα. Στα άγρια βουνά απλώνεται και πάλι η αρχέγονη σιωπή τους. Η ανάσα των χωριών αργοσβήνει, η παραμικρή ελπίδα χάνεται.

Σίγουρα το φαινόμενο της ερήμωσης των ορεινών περιοχών είναι γενικότερο, έχει παγκόσμιες διαστάσεις. Η αντιμετώπισή, όμως, του προβλήματος πιστοποιεί ακριβώς και την ευαισθησία του κάθε λαού απέναντι στο πολιτισμό και την ιστορία του. Υπάρχουν αναπτυγμένες χώρες που συνειδητοποίησαν έγκαιρα την ανάγκη διαφύλαξης της πολιτιστικής τους κληρονομιάς και εκπόνησαν συγκεκριμένα προγράμματα ανάκτησης των ορεινών οικισμών διαθέτοντας κονδύλια για να κρατήσουν στη ζωή και να αξιοποιήσουν τις ορεινές περιοχές τους. Σε όσα μέρη της ορεινής Ελλάδας σημειώθηκαν προσπάθειες ανάπτυξης, αυτές οφείλονταν συνήθως αποκλειστικά στη δράση τοπικών φορέων και πρωτοβουλιών των κατοίκων.

Πολλοί μιλούν για μια τελειωμένη υπόθεση, για ένα θάνατο μη αναστρέψιμο. Οι διάφορες υπηρεσίες, στο όνομα των προτεραιοτήτων, αποδέχθηκαν την εγκατάλειψη χωρίς να έχουν ερευνήσει τις αιτίες της και χωρίς να έχουν αναζητήσει εναλλακτικές προτάσεις. Και σίγουρα πολλά θα μπορούσαν να γίνουν τόσο για την **προστασία του φυσικού και τεχνητού περιβάλλοντος** όσο και για την οικονομική και **ήπια τουριστική ανάπτυξη** των ορεινών περιοχών. Η μετατόπιση ευθυνών από τον ένα αρμόδιο στον άλλο, συνηθισμένη πρακτική στον τόπο μας, δεν θα ωφελούσε πλέον κανέναν. Επιτέλους οι κρατικές υπηρεσίες θα πρέπει να δώσουν το παρόν.